

Siposné prof. dr. Kecskeméthy Klára

Az aradi vértanúk és Czetz János honvédtábornok

167 évvel ezelőtt, 1849. október 6-án Aradon végezték ki az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc 13 honvédtisztjét, Pesten pedig ugyanezen a napon gróf *Batthyány Lajos* egykori miniszterelnököt. A kivégzéssorozat a levert szabadságharc utáni megtorlások tetőpontja volt, amiről a magyarság nemzeti gyásznap keretében évről évre megemlékezik.

A magyar honvédseregek augusztus 13-án, Világosnál az oroszok előtt tették le a fegyvert, utána megkezdődtek a tárgyalások I. Miklós cárral az orosz fogságba esett tisztek átadásáról. A cár könyörületességre intette a fiatal *Ferenc Józsefet*, de a császár mindenképpen példát akart statuálni a szabadságharc vezetőivel, azonban még ő is elutasította *Haynau* kérését, hogy a foglyokat statáriális eljárás keretében végezzék ki.

A 13 honvédtiszt elleni eljárást Aradon, *Karl Ernst* törzsbíró vezetésével folytatták le. A bíróság az aradi tizenhármakat két szempont alapján választotta ki: egyfelől mindegyikük a császári hadsereg tisztjeként kezdte katonai pályafutását, másfelől mindegyikük önálló seeretesteket vezetett. A haditörvényszék

Czetz János tábornok portréja
a Buenos Aires-i székelykapun

elé állított tisztek elleni vád elsősorban fegyveres lázadás volt, amit az 1849. április 14-i Függetlenségi Nyilatkozat kiadása után, a szolgálatban maradók esetében felségárulásnak minősítettek. Az eljárás több szempontból is koncepciós jellegű volt, hiszen *Haynau* körében már a tárgyalások előtt döntöttek a halálos ítéletről. A vizsgálat során a vádlottak nem részeseültek méltányos eljárásban, a vád képviselte a védelmet is, vallomásaikat csak kivonatosan rögzítették, az ítélet kihirdetése után két nappal végrehajtották az ítéletet.

A törvényszék – *Haynau* kívánságának megfelelően – szeptember 26-án valamennyi honvédtisztet kötél általi halálra ítélte, négy fő ügyében azonban *Karl Ernst* enyhítésért fellebbezett *Haynau*hoz, aki *Lázár Vilmos*, *Desseffy Arisztid*, *Schweidel József* és *Kiss Ernő* esetében az ítéletet golyó általi halálra változtatta. Az enyhítést az első két esetben az indokolta, hogy *Desseffy* és *Lázár* az osztrákoknak adták meg magukat, *Schweidel* és *Kiss* pedig viszonylag jelentéktelen szerepvállalása miatt része-

sült ebben a főparancsnoki „kegyben.”¹ A 13 mártír honvédtiszt a szemtanúk szerint bátran állt hóhérai elé, akik elrettentésül estig kint hagyták a veszthelyen a holttesteket. Az elrettentés nem érte el a célját, a közeli falvakból több ezren zarándokoltak a veszthelyre leróni a kegyeletüket.

Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc leverése után, a megtorlás elől magyar katonák tömegei hagyták el hazánkat, és szóródtak szét a világban. Az emigráns katonák különböző

országokban töltöttek be magas katonai beosztásokat (*Prágay János, Radnich Imre, Schlesinger Lajos*), vettek részt háborúkban, polgárháborúban (*Asbóth Sándor, Kuné Gyula*), értek el tudományos sikereket, voltak részesei ismeretlen területek földrajzi felfedezésének, térképezésének (*Czetz János, László Károly*) vagy váltak sikeressé az élet számos más területén (*Türr István, Verebély Imre*).

A magyar hadtörténelem jeles személyisége, *Czetz János* honvédtábornok szülőhazájában, Európában és Argentínában is ismert. *Czetz János, Bem* tábornok főnöke, a kitűnő stratégia, szervező, térképész, földmérő élete viharos eseményekben és nyugalmasabb időszakokban, újradelésekben bővelkedett.

1 Tarján M. Tamás: 1849. október 6. I Az aradi vértanúk és Batthyány Lajos kivégzése http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/1849_oktober_6_az_aradi_vertanuk_es_batthyany_lajos_kivegzese/

Az Örmény Önkormányzat húsz évvel ezelőtt 1996. október 6-án jelentette meg *Kedves Gyula Czetz János a szabadságharc legifjabb tábornoka* című könyvét.²

A Magyar-Örmény Könyvtár sorozatban 2001-ben és 2004-ben jelentek meg *Czetz János életrajzi írásai Emlékezéseim*,³ valamint az *Utazás Spanyolországban*.⁴

Az apai ágon örmény-székely, anyai ágon székely kisenemesi származású ifjabb Czetz János 1822. június 8-án született. Katonacsalódba született, ami

egész életét meghatározza. Édesapja, a 11. székely huszárezredben harcolta végig a Napóleon elleni háborúkat. Párizsból magával hozott egy iránytűt, amelyvel négyéves fiát megtanította tájékozódni. Az iránytű meghatározó eszköz maradt egész életében, egyrészt tévedhetetlenül mutatta a helyes irányt, másrészt a megélhetését jelentette.

Apja korai halála után Czetz János 1829-ben a kézdivásárhelyi Nemzeti Katonai Nevelőintézetbe került, amelyet a székely

2 Kedves Gyula: *Czetz János, a szabadságharc legifjabb tábornoka*. Országos Örmény Önkormányzat, Budapest, 1996. p. 44

3 Czetz János: *Emlékezéseim*. Budaörs, Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat 2001. p. 147

<http://mek.oszk.hu/08500/08509/08509.pdf>

4 Czetz János: *Utazás Spanyolországban*. Budaörs, Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat 2004.

Siposné prof. dr. Kecskeméthy Klára

határőr ezredek számára alapították. Az öt évfolyamon számtant, katonai földrajzot, földmérést, fegyvertant, szurony- és kardvívást, latin és német nyelvet tanult, katonai gyakorlatokat végzett.⁵ Az iskola sikeres elvégzése után, 1834 októberében alapítványi helyet nyert a bécsújhelyi Theresianumba. A képzési idő hét év volt, de a legkiválóbbaknak lehetősége volt a nyolcadik év elvégzésére is. Czetz a legjobb hallgatók közé tartozott, zászlósként elvégezte a nyolcadik évet is, és 1842-ben az osztrák hadsereg első osztályú hadnagyja lett.⁶

A tiszti pálya

Pályakezdő tisztként a 62. (Wacquant-Geozelles) sorsyalogezred 3. zászlóaljához került, amely Brassó közelében állomásozott. Feladatai közé a Tömösvári- és a Törösvári-szorosok csempészútvonalaik ellenőrzése tartozott.⁷

Pályája kezdetén szembesült azzal, hogy a magyar nyelv csak nehezen követte a katonai terminológiát, ezért gyűjtő és rendszerező munkába fogott. 1843-ban jelent meg a *Magyar hadnyelvtan* című könyve,⁸ ami kitűnő katonai kézikönyv

volt. Olyan neves hadtudós elődökkel együtt említhetjük a nevét, mint *Tanárky Sándor* és *Kiss Károly*. Tanárky Sándor a Magyar Tudományos Akadémia első hadtudományi rendes tagja volt. Az akadémiai székfoglaló beszédeben az alábbiakat mondta: „*Tekintetes Tudós Társaság! Fogadd be kebledbe az eddig nálunk hontalan hadtudományokat, ápolod őket azon gyöngédséggel, mellyel a tudományok más ágait ápolni szoktad*”. Az Akadémia által kiadandó hadtudományi műszótár munkálatához hozzálátott, az

Czetz János tábornok emléklapok a gyergyószentmiklósi örmény katolikus templom kertjében

1839. december 29-i halála a befejezésben megakadályozta. Említsük meg Kiss Károly katonatiszt, hadtudós, hadtörténész, költő, író, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagját. Katonatisztként részt vett a napóleoni háborúk több ütközetében, majd az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban is fontos szerepet vállalt, mint a nemzetőrség szervezésével megbízott főtiszt. Általános hadtudományi munkáival tüntette ki magát. A nevéhez fűződik az első magyar nyelvű *Hadi műszótár: Magyar-németül és német-magyarul* megírása 1843-ban.⁹

Czetz János jelentősen megelőzte a korát, majdnem harminc évvel. A Ludovika Akadémián az oktatás 1872-ben nehéz körülmények között, katonai hagyományok és taneszközök, magyar nyelvű tankönyvi

5 Csikány Tamás: Két ország katonatudósa: Czetz János. Új Honvédségi Szemle, 2005. 2. szám, p. 100–105.

6 Czetz: Emlékezéseim i. m. 14. oldal

7 Czetz: Emlékezéseim i. m. 20. oldal

8 Czetz János: Magyar hadnyelvtan a császári királyi osztriai hadsereg tisztjei számára. Pest, 1844.

9 Kis Károly: Hadi műszótár. Magyar-Németül és Német-Magyarul. Pest, Heckenast Gusztáv, 1843. p. 131

Czetz János és családja Argentínában

bázis nélkül kezdődött el. A Ludovikán nem egyszerűen arról volt szó, hogy csak meg kellett írni a tankönyveket, hanem arról is, hogy nem volt elegendő mennyiségű magyar nyelvű katonai szakirodalom sem. Ki kellett alakítani azt a szaknyelvet is, amit a tanulmányokban és a tankönyvekben egyaránt használni, illetve tanítani kellett. Nem volt minden fogalomra szakkifejezés, hiszen a magyar nyelv csak 28 évvel korábban, az 1844: II. törvénycikkben nyerte el az államnyelvi státuszát. A katonai szaknyelvi szókészlet is német nyelven gyarapodott. A magyar nyelvújítási mozgalom sem foglalkozott a katonai szaknyelv kialakításával. Ebben a munkában úttörő szerepük volt a Ludovika tanárainak, kiemelkedő szerepe volt a Ludovika Akadémia Közlönyének.

1844-ben főhadnaggyá léptették elő. Átkerült a Budapesti állományos II. zászlóaljhoz zászlóaljsegédtisztnek, majd vissza Erdélybe, Gyulafehérvárra. A Theresianum elvégzése után négy évvel kérte felvételét a vezérkarhoz. A felvételnek három fontos feltétele volt: a katonai akadémia kiváló eredménnyel történt

elvégzése, legalább négyéves csapatszolgálat és a sikeres felvételi vizsga. 1847 májusától a fiatal Czetz Bécsben, a császári és királyi tábornoknál szolgált. A Katonai Térképészeti Intézetbe került, ahol tökéletesítette a térképrajzolását, csillagászati számításokat végzett, széleskörű gyakorlati tapasztalatokat szerzett. Lefordította németre *Fényes Elek Magyarország leírása* című, 1847-ben megjelent kétkötetes munkáját.¹⁰

1848 júniusában Czetz főhadnagy már Pesten, a minisztérium indulási és elhelyezési osztályán teljesített szolgálatot. Hamarosan az Országos Honvédelmi Bizottmánynál lett katonai fogalmazó. 1848 októberében a vezérkari őrnaggyá előléptetett Czetz Jánost Erdélybe küldték, ahol *Baldacci Manó* tábornokri főnöke lett. Baldacci leváltása után ideiglenesen az erdélyi csapatok vezetésével bízták meg, amelyet újjászervezett. Ezt követően az új parancsnok, *Bem József* altábornagy tábornokri főnöke lett, egyben kinevezték alezredessé. Az 1849. február 9-ei piski ütközetben Czetznek meghatározó szerepe volt. Az erdélyi hadjáratban mutatott kiváló teljesítményéért előbb ezredessé, majd május 8-án tábornokká nevezték ki.¹¹ Lovasbalesete miatt az oroszok elleni harcokban már nem vett részt.

(A Fővárosi Örmény Önkormányzat által szervezett aradi vértanúkra emlékezés ünnepi rendezvényén 2016. október 6-án elhangzott előadás.)

Az előadás második részét következő lapszámunkban olvashatják.

¹⁰ Czetz Emlékezéseim i. m. 24. oldal

¹¹ Czetz: Emlékezéseim i. m. 75. oldal